

קשר נצחי

■ ישראל והעמים

פרשת 'בחוקותי' מציגה לפני עם ישראל שתי ברירות; או שפע של ברכות אם נלך בדרך ה' ונשמור את חוקותיו, או קללות קשות אם נמאס במצוותיו.

מעיון בפרשה מתעוררות שתי שאלות:

1. מדוע הקללות מודגשות בריבויין ובעוצמתן? האם לא די בחלק מהן כדי להרתיע? מה צורך יש באזכור מזעזע של "וְאֶכְלְתֶם בְּשֹׁר בְּנֵיכֶם..." (ויקרא כו, כט)?
2. אולי יש בכל זאת מסר חיובי עמוק בתוך כל הקללות הנוראות האלה? אם כן מהו אותו המסר?

אכן, מנייתוח והעמקה בפרשת 'בחוקותי', נבחין בְּמִסָּר מעודד ביותר, עמוק וחד-משמעי, המועבר אלינו הן דרך הברכות והן דרך הקללות.

הַמִּסָּר הוא: הקשר שבין ה' ובין עמו ישראל הינו נצחי ובל יינתק לעולם.

הקשר הזה מובע בפסוק הבא, המופיע בתוך פרשת הקללות:

"וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲרִיֵּיהֶם לֹא מֵאֲסִיתִים וְלֹא גַעַלְתִּים לְכָל־תֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם".
(ויקרא כו, מד)

כלומר, על אף הכל ולמרות הכל, לעולם לא תופר הברית ביני ובין בני ישראל.

קודם שננתח את המקראות, נחזור לפסוק הזה מפרשת אחרי מות:

"וְכִפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם, וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֵּׁכֵן אִתְּם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם".
(ויקרא טז, ז)

נתרכז בביטוי "הַשֵּׁכֵן אִתְּם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם". מכאן לומדת הגמרא עיקרון יסודי ובסיסי:

"תנו רבנן... 'השכן אתם בתוך טמאתם' - אפילו בשעה שהן טמאין, שכינה עמהם".
(יומא נו:)

כלומר, ה' שוכן בתוך עמו ישראל תמיד, בלי קשר למעשיהם או מחדליהם, זכויותיהם או עוונותיהם, טהרתם או טומאתם.

האם גם עם ישראל ישכון בתוך ארצו בלי קשר למעשיו או מחדליו? התשובה היא שלילית. ריבונותו של עם ישראל בארצו ושיבתו עליה אינם מובטחים, אלא תלויים לגמרי בקיום מצוות ה' וחוקותיו. גם את היסוד הזה מלמדת התורה בפרשת 'אחרי מות':

"ולא תקיא הארץ אתכם בטמאתכם אתה, כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם".

(ויקרא יח, כח)

זוהי אזהרה חד משמעית הקובעת כי הניתוק מן הארץ הוא תרחיש מוחשי ולא דמיוני. מה הן הסיבות לגירוש העמים שישבו כאן בארץ ישראל, לפני בואו של עם ישראל?

על כך משיבה התורה:

"אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה".
(שם, פסוקים כד-כה)

ארץ ישראל אינה יכולה לשאת עם פְּבַד עֹן מכל סוג שהוא. למרות הכל, קיים הבדל יסודי בין עם ישראל לבין עמים אחרים, כפי שמציינת התורה בפרשת 'קדושים':

"ולא תלכו בחקת הגוי אשר אני משלח מפניכם, כי את כל אלה עשו ואקץ בם".
(ויקרא כ, כג)

נשים לב לביטוי "ואקץ בם". הביטוי הקשה הזה מלמד, שה' מאס בכנענים יושבי הארץ וגירש אותם מארץ ישראל לצמיתות. במקומם הביא ה' את עם ישראל לרשת את הארץ.

ממשיכה התורה ואומרת:

"ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם, ואני אתננה לכם לרשת אתה...".

(שם, פסוק כד)

המושג 'ירושה' מלמד גם הוא, כי גירוש הכנענים מארץ ישראל הוא סופי ובלתי ניתן לתיקון.

לא כן הדבר בעם ישראל שנאלץ להתנתק מארץ ישראל בעוונותיו ובטומאותיו; **ניתוקו של עם ישראל הוא זמני ובר תיקון.**

זאת אנו למדים מסוף פסוקי הקללות בפרשת 'בחוקותי':

"וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲבִיכֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גְעֻלֹתִים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּכֶם..."
(ויקרא כו, מד)

כלומר, **לא קצתי** בישראל כפי שמאסתי בכנענים, ולא הקאתי אותם מארץ ישראל לכלותם סופית. הווי אומר, גם אם אעניש את ישראל, העונש יהיה זמני ולא לצמיתות.

לאור ההבטחה הזאת, מה יהיה מעמדם של העמים שיכבשו את הארץ מידי בני ישראל ויתיישבו בה?

גם את התשובה לשאלה זאת מספקים פסוקי הקללות בפרשת 'בחוקותי':

"וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ, וְשָׂמַמְוּ עָלֶיהָ אֲבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ."
(שם, פסוק לב)

כלומר, גורל העמים שיתיישבו בארץ ישראל לא יהיה מזהיר אלא בר חלוף, והם לא יצליחו להפריח את שממותיה של הארץ.

המשמעות היא ברורה:

ישנו רק עם אחד שארץ ישראל שייכת לו, והוא עם ישראל; רק הוא יוכל להפוך אותה לארץ פורחת. בימינו אלה האמרה הזאת איננה פרשנות בלבד, אלא מציאות חיה ותוססת.

כל הרעיון המרכזי הזה מסוכם בפסוק אחד בספר במדבר:

"וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתְּכֶם יֹשְׁבֵי בָהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׂכֵן בְּתוֹכָהּ, כִּי אֲנִי ה' שֹׂכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל."
(במדבר לה, לד)

פסוק זה הוא חלק מן הפרשה המדגישה את חומרת עוון הרצח, ואת האיסור החמור לקבל כופר נפש מיד הרוצח.

הפסוק הזה מניח את יסודות הקשר בין ה' לבין עם ישראל על פי הסדר הבא:

1. ה' שוכן תמיד בתוך בני ישראל ("כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל").
2. התוצאה המתבקשת היא, שכאשר בני ישראל יושבים על אדמתם בארץ ישראל, גם ה' שוכן בארץ ("אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה").
3. בארץ ישראל בא לידי ביטוי הקשר בין ה' לבין ישראל בצורה גלויה – מושג המכונה 'גילוי שכינה'.
4. גילוי שכינה כולל קשר נבואי רצוף בין ה' לישראל, ניסים גלויים בבית המקדש ופריחה כלכלית וצבאית.
5. מאידך, העוונות גורמים לטומאת הארץ. באמרנו 'טומאת הארץ', כוונתנו היא להיעלמות גילוי השכינה והיווצרות חלל נבואי. סוף התהליך כרוך בגירוש מאסיבי מארץ ישראל.

נציג שוב את הפסוק המופלא הזה ומשמעותו:

"וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ, כִּי אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
(במדבר לה, לד)

זוהי אזהרה מפורשת מפי ה': אל תגרמו בעוונותיכם לטומאת ארץ ישראל אשר אתם יושבים עליה, כלומר לחלל נבואי. רק בארץ הזאת אתם זוכים לגילוי הקשר ביני וביניכם באמצעות הנבואה. רק בארץ ישראל אתם עולים ומתברכים ופורחים. הטומאה הזאת תגרום לכם בסופו של דבר להתנתק מן הארץ. דבר אחד אני מבטיח לכם, שהקשר העמוק ביני וביניכם הוא נצחי ולא יתנתק לעולם. אך דעו לכם, כי הוא ישקע עמוק ויהיה מינימאלי, ולא יבוא לידי גילוי לא בנבואה ולא בברכה. הגמרא במסכת יומא קובעת:

"שפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל". (יומא פה.)

על פי האמור לעיל, השכינה אינה מסתלקת מעם ישראל, אלא הגילוי של השכינה בארץ ישראל בזמן שעם ישראל נמצא בתוכה – הוא שמסתלק. פירוש הדבר הוא, שעם ישראל יוצא לגלות.

■ **לא כְּחֻטְאֵינוּ עֲשֵׂה לָנוּ**

לאור הקדמה זאת נשוב ונעיין בפרשת 'בחוקותי'.

למרות שמידת הצדק מחייבת מידה כנגד מידה, בכל זאת ה' אוהב את ישראל ואינו מתייחס לעם ישראל באותה מידה שהעם מתייחס אליו. נתבונן בפסוק הבא:

"וְהָאָרֶץ תִּעְזֹב מֵהֶם וְתִרְץ אֶת שִׁבְתֵּיהָ בְּהִשְׁמָהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֵוֹנָם, יֵעַן וַיִּבְעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאָסוּ וְאֵת חֻקֵּי גְעֹלָה נִפְשָׁם".
(ויקרא כו, מג)

לכאורה, אם העם מאס במשפטי ה' ונפשו געלה בחוקותיו, היה על ה' להגיב באותה מידה ולהתנתק מעם ישראל.

אך לא כך הוא. ה' לא ינהג באותה מידה:

"וְאֵף גַּם זֹאת" – כלומר למרות שכך הם נהגו בהיותם בארץ, אני – "בְּהִיּוֹתֵם בְּאָרֶץ אֲרִיבֵיהֶם – לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֹלָתִים לְכַלְתֵּם, לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם"
(ויקרא כו, מד).

הם מאסו וגעלו. אני לא אמאס ולא אגעל ולא אפר את בריתי אתם.

מהי המשמעות של אי-הפרת הברית מצד ה'?

הפירוש הוא, שה' לא ימיר את עם ישראל באומה אחרת שיהיה לה לאלוקים.

בה בעת, משמש פסוק זה גם כתמרור אזהרה:

אמנם ה' לא ייתן שעם ישראל יושמד ויִכָּלָה והוא לא יפר את בריתו אִתְּם, כי שמו הגדול נקרא עליהם; אך מצד שני, אין הבטחה להגן על עם ישראל בגלות מול הקללות הכתובות בתורה. אין לְצַפּוֹת לעזרה אלוקית בחוץ לארץ, מלבד הבטחת הישרדות. בהתאם לכך, גם שאיפות עם ישראל בגלות יִרְדוּ למינימום. כל השאיפות תצטמצמנה בשאלה, איך להחזיק מעמד מול אומות העולם מבלי להיכחד.

זו בדיוק הייתה ההבטחה האלוקית ליעקב אבינו טרם צאתו לחרן:

"וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ... כִּי לֹא אֶעְזָבְךָ...".
(בראשית כה, טו)

ה' מבטיח ליעקב שמירה מפני כיליון בלבד, ואכן כך היה. לא הייתה התערבות אלוקית להצלת יעקב מכל נכלולי לבן, עד שהגיעה השעה הגורלית שבה ביקש לבן להרוג את יעקב. רק אז הייתה התערבות אלוקית גלויה, שהצילה את יעקב מיד לבן הארמי.

תובנה זאת היא התשובה לשאלה שבה פתחנו את המאמר:
מדוע מפרטת כל כך התורה את רשימת הקללות בזו אחר זו? מדוע לדכא את
הרוח על ידי אזכור כל מכה ומכה לפרטי פרטים?
התשובה מונחת בפסוק המופלא שהזכרנו:

**”וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֵם בְּאֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם, לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלֹתִים לְכָלְתֶּם, לְהַפֵּר
בְּרִיתִי אִתְּכֶם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.”**
(ויקרא כו, מד)

יש פה דגש חזק מאוד. למרות המכות הנוראות האלה, לא מאסתים. למרות כל
העונשים הקשים ביותר, לא געלתים לכלותם. כלומר, התורה מפרטת את כל
המכות האלה עד תומם כדי לעודד אותנו. לו היינו לוקים במכה שלא כתובה
בתורה, היינו מתייאשים ואומרים: ה' הפר את בריתו אִתָּנוּ ובהר באומה אחרת.
לכן מדגישה התורה ואומרת, שכל מכה מן המכות האלה איננה עדות להפרת
בריתו, חלילה.

קוממיות

נבחן כיצד פותחות הברכות:

”אם בְּחַקְתִּי תֵלְכוּ, וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אִתָּם.”
(ויקרא כו, ג)

ואיך פותחת הקללות?

”וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה.”
(ויקרא כו, יד)

עד כאן יש הקבלה פחות או יותר.

מכאן ואילך יש המשך בקללות, שאין לו מקביל בברכות:

**א. ”וְאִם בְּחַקְתִּי תִמְאָסוּ,
ב. וְאִם אֵת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי,
ג. לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי.”**
(שם, פסוק טו)

למאוס בחוקים, לגעול ולפלוט את כל המצוות, להפר ברית? זוהי הקצנה קשה
מאוד! הקצנה זאת היא תוצאה של עבודת אלילים, הבאה במקום עבודת ה'.
עניין זה מקביל לפסוק המובא להלן בספר ירמיהו.

”כִּי שָׁתִּימִם רְעוֹת עֲשֵׂה עַמִּי,

1. אֲתִי עֲזִבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים (לנטוש את ה' ומצוותיו),
2. לְחַצֵּב לָהֶם בְּאֵרוֹת בְּאֵרֹת נְשָׁבְרִים, אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמַּיִם” (ללכת אחרי אלוהים אחרים).

(ירמיהו ב, יג)

הפסקה הראשונה מקבילה למילים ”בְּחֻקֵי תִמְאָסוּ... אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם”.
הפסקה השנייה מקביל לביטוי ”לְהַפְרֹכְכֶם אֶת בְּרִיתִי”.
על הרעה הראשונה מעניש ה' את ישראל באופן הבא:

”וְהָאָרֶץ תִּעֲזֹב מֵהֶם...” (כנגד עזיבת ה').

(ויקרא כו, מג)

כלומר, ארץ ישראל תגיב במקביל. גם היא תקיא את עם ישראל מתוכה, בהתאם
לאזהרה מפורשת:

”וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָכֶם אֹתָהּ...”

(ויקרא יח, כח)

הקאה זאת היא פירוש הפסוק: ”...וְנִגְעַלְהָ נַפְשֵׁי אֶתְכֶם” (ויקרא כו, ל), וכפי שנוכח
בפסוק אחריו: ”וְנִתְתִּי אֶת עֵרִיכֶם חֲרָבָה...” (שם, פסוק לא).
אולם על הרעה השנייה (”לְחַצֵּב לָהֶם בְּאֵרוֹת בְּאֵרֹת נְשָׁבְרִים”) אין ה' מגיב באותו סרגל
מידה.

ה' עצמו לא ימאס, ולא יגעל לכלות את עם ישראל (השמדה), גם לא יפר את בריתו
אתם; אך לעומת זאת הארץ תגעל ותקיא אותם, דהיינו 'פני ה' שהם ארץ ישראל,
יוסרתו מעם ישראל.

זוהי בדיוק כוונת הפסוק שציטטנו לעיל:

א. ”...לֹא מְאֹסִיתִם,

ב. וְלֹא נִגְעַלְתִּים לְכָלְתֶּם,

ג. לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּכֶם...”

(ויקרא כו, מד)

נמשיל זאת לבנין דו קומתי, שיש לו יסודות איתנים.

היסודות האיתנים הם הקשר העמוק בין ה' ובין ישראל שאותו ה' לא יפר לעולם.
הקומה הנוספת היא ארץ ישראל על כל מעלותיה, כולל ברכה כלכלית, ביטחון
צבאי וקשר נבואי רצוף, ברמה של גילוי שכינה.

הקומה השנייה היא על תנאי. אם נלך בחוקות ה' ונקיים את מצוותיו, נזכה לה. לכן משתמשת התורה במילה "קוממיית" בחותמת הברכות:

(ויקרא כו, יג)

"...וְאֵלֶיךָ אֶתְּכֶם קוֹמְמִיִּית".

כלומר קומה על גבי קומה (על פי סנהדרין ק.);

ואילו בקלות נאמר:

(ויקרא כו, לז)

"...וְלֹא תִהְיֶה לְכֶם תְּקוּמָה לְפָנַי אִיְבִיכֶם".

כלומר, רק הקומה השנייה תיפול אך לא היסוד.

היסוד הבסיסי יישאר נצחי לעולם ועד, בזכות הברית שכרת ה' עם אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, אשר הקריבו את חייהם למענו, וגם בזכות אהבת ה' לעמו ישראל ושמו הגדול שנקרא עליהם:

"כִּי מֵאֲהַבְתָּ ה' אֶתְכֶם וּמְשַׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם...". (דברים ז, ח)

